„Wsparcie Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej w zakresie utworzenia Obserwatorium Integracji Społecznej” - Projekt systemowy współfinansowany ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie

RAPORT Z PRZEPROWADZONEGO BADANIA:

„Kondycja sektora podmiotów Ekonomii Społecznej w województwie lubelskim”

Opracowany przez:

Zespół Obserwatorium Integracji Społecznej

Listopad 2012

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie

20-601 Lublin, ul. Zana 38 e-mail: rops@lubelskie.pl strona internetowa: www.rops.lubelskie.pl

Wstęp

Niniejsze opracowanie, będące próbą oceny kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie lubelskim, powstało na bazie danych zebranych do badania pt. „Diagnozy sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim", które zostało zrealizowane na zlecenie ROPS przez BD Center w ramach projektu pn. „Opracowanie, realizacja i monitoring wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie – Drogowskaz rozwoju społecznego" Priorytet VII Promocja integracji społecznej, Działanie 7.1 Rozwój upowszechnianie aktywnej integracji, Poddziałanie 7.1.3 Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Badanie pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim", przeprowadzono na próbie 176 osób reprezentujących różnego typu instytucje funkcjonujące w obszarze ekonomii społecznej na terenie województwa lubelskiego. Jego autorzy przyjęli „zawężone rozumienie pojęcia podmiotów ekonomii społecznej (PES), zaliczając do nich podmioty, których cele statutowe zawierają prowadzenie działalności wspomagającej zatrudnienie społeczne: spółdzielnie socjalne, spółdzielnie inwalidów i niewidomych, centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, warsztaty terapii zajęciowej oraz zakłady aktywności zawodowej. Organizacje pozarządowe, które również zaliczane są do sektora ekonomii społecznej, analizowane były odrębnie i określane skrótem NGO".

W Polsce debata nad ekonomią społeczną odnosi się do zbioru wielu instytucji, które z uwagi na istotne różnice pomiędzy nimi, w różnym stopniu wpisują się w definicję „przedsiębiorstwa społecznego". Chcąc dokonać oceny kondycji

podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim należałoby spojrzeć na nie przez pryzmat definicji zaproponowanej przez EMES[1].

Definicja EMES odwołuje się do 9 kryteriów wyróżniających przedsiębiorstwo społeczne, w tym 4 ekonomicznych i 5 społecznych.

Kryteria ekonomiczne:

- Prowadzenie w sposób względnie ciągły, regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne;
- Niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych;
- Ponoszenie ryzyka ekonomicznego;
- Istnienie choćby nielicznego płatnego personelu.

Kryteria społeczne:

- Wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia;
- Oddolny, obywatelski charakter inicjatywy;
- Specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania;
- Możliwie wspólnotowy charakter działania;
- Ograniczona dystrybucja zysków.

Zaprezentowany zestaw kryteriów jest definicją idealnego przedsiębiorstwa społecznego. Zbliżenie się do jego modelu poprzez spełnienie wszystkich wymienionych kryteriów wydaje się niemożliwe. Te, które spełniają kryteria ekonomiczne, np. sprzedają dobra lub usługi, wystawiają się na ryzyko ekonomiczne, wypadają gorzej z punktu widzenia kryteriów społecznych. Odwrotny schemat występuje w przypadku podmiotów silnych pod względem kryteriów społecznych, które na ogół nie najlepiej spełniają kryteria ekonomiczne. Tak więc, termin „przedsiębiorczość społeczna" odnosi się raczej do pewnego obszaru działalności, niż do dającego się precyzyjnie wyodrębnić zbioru instytucji. W niniejszym opracowaniu posłużono się podziałem jednostek ekonomii społecznej zaproponowanym przez

[1] http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/433225, dostęp z dnia 17.12.2012

autorów badania pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim” mając pełną świadomość jego „sztuczności”. Dlatego też niniejsze opracowanie należy traktować bardziej jako suplement do raportu z badań, którego celem jest uporządkowanie informacji, niż próbę oceny kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie lubelskim. Trudno jest bowiem ocenić potencjał badanych podmiotów nie biorąc pod uwagę istotnych różnic pomiędzy nimi.

Charakterystyka badanych podmiotów ekonomii społecznej.

W badaniu pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim" udział wzięło 176 przedstawicieli instytucji funkcjonujących w obszarze ekonomii społecznej. Przez autorów badania jednostki te zostały zebrane w następujące zbiory:

- **NGO** - 102 organizacje pozarządowe, prowadzące statutową działalność odpłatną w sferze pożytku publicznego oraz działalność gospodarczą w różnej formie,
- **PES** - 66 podmiotów ekonomii społecznej, w tym: 30 WTZ, 11 Spółdzielni Socjalnych, 10 KIS, 8 spółdzielni inwalidów,
- **OWES** - 8 ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

Wykres 1. Procentowy udział jednostek biorących udział w badaniu. N=176

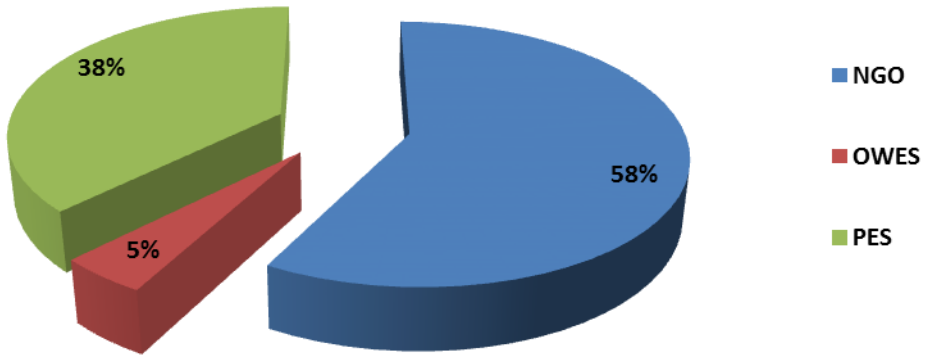

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Do badania zostały wytypowane 102 organizacje pozarządowe (stowarzyszenia i fundacje), które prowadzą statutową działalność odpłatną w sferze pożytku publicznego lub działalność gospodarczą i zatrudniają płatny personel, czyli spełniają kryteria ekonomiczne zgodnie z definicją EMES.

Z uwagi na fakt, że wszystkie organizacje pozarządowe z natury są zorientowane na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia, prezentują oddolny i wspólnotowy charakter inicjatywy, czyli realizują kryteria społeczne - są bardzo bliskie koncepcji przedsiębiorstwa społecznego.

O prawie połowę mniejszy pod względem liczebności jest zbiór nazwany PES (66), do którego zaliczono WTZ, KIS, CIS, ZAZ, spółdzielnie socjalne i spółdzielnie inwalidów i niewidomych. Część wymienionych podmiotów, wpisuje się zarówno w kryteria ekonomiczne i społeczne, niektóre w większym stopniu spełniają kryteria ekonomiczne, a jeszcze inne nastawione są na cele społeczne.

Jedno z wielu pytań zadanych respondentom w badaniu pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim" dotyczyło okresu funkcjonowania badanej jednostki. Jest to dość ważny wskaźnik dla oceny kondycji sektora ekonomii społecznej.

Wykres 2. Procentowy udział badanych jednostek ze względu na okres funkcjonowania. N=173*

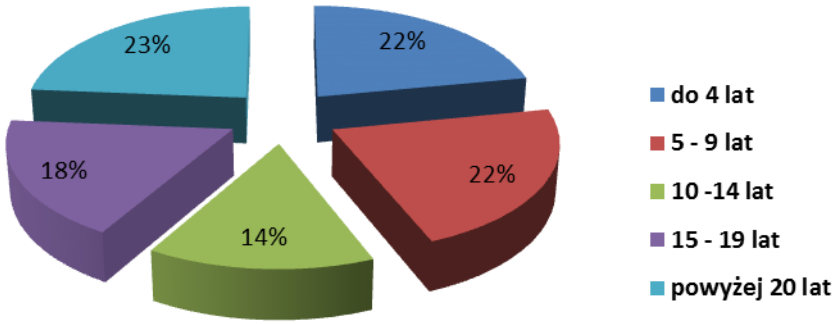

*N = 173, gdyż przedstawiciele 3 podmiotów nie byli w stanie określić roku założenia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Jak wynika z przedstawionych danych, wartości zmiennej dotyczącej okresu funkcjonowania wszystkich badanych podmiotów rozkładają się w miarę równomiernie. Procentowy udział jednostek działających bardzo krótko, tj. do 4 lat, jak i bardzo długo - powyżej 20 lat, jest podobny i wynosi odpowiednio 22 i 23%. Co trzecia badana jednostka (32%) utrzymuje swą działalność powyżej 10 do 20 lat. Oznacza to, że ekonomia społeczna nie jest tematem nowym, kojarzonym z wejściem Polski do Unii Europejskiej, ale ma długoletnią tradycję w naszym społeczeństwie.

Spośród badanych podmiotów najkrócej funkcjonują spółdzielnie socjalne (średnio 5 lat) oraz ZAZ – około 8 lat. Najdłuższym stażem mogą pochwalić się spółdzielnie inwalidów, których średni okres działalności wynosi 37 lat.

Wykres 3. Średni okres funkcjonowania badanych jednostek w latach. N=173*

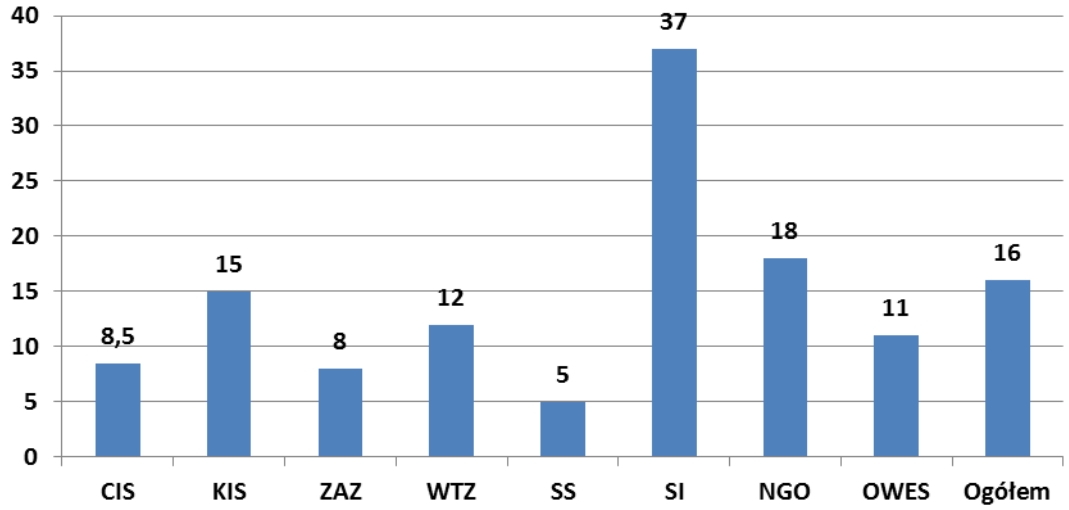

* N = 173, gdyż przedstawiciele 3 podmiotów nie byli w stanie określić roku założenia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

W celu opisania sytuacji *w* obszarze ekonomii społecznej bardzo ważne jest ustalenie źródła finansowania badanych podmiotów. Respondentów zapytano

o pochodzenie środków na utworzenie oraz finansowanie ich bieżącej działalności, przedstawiając do wyboru dość liczną kafeterię możliwych odpowiedzi zaprezentowanych na poniższym wykresie.

Wykres 4. Procentowy wskaźnik źródeł finansowych wykorzystanych na utworzenie badanych jednostek. N=168

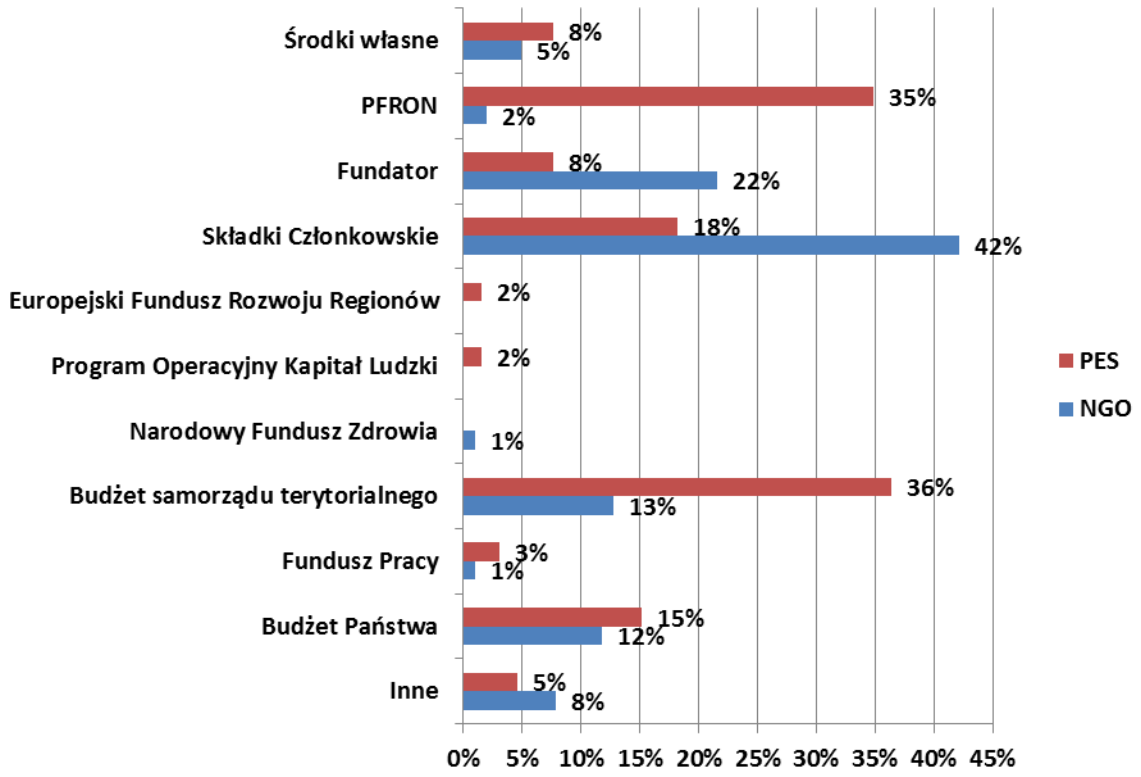

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Porównanie zaprezentowanych danych potwierdza postawioną na wstępie hipotezę dotyczącą występujących różnic pomiędzy poszczególnymi podmiotami. Organizacje pozarządowe (w tym fundacje i stowarzyszenia) w głównej mierze powstały dzięki pieniądzom pozyskanym od ich członków (42%) lub fundatorów (22%), zaś większość PES ze środków budżetu samorządu terytorialnego (36%) lub PFRON (35%). Należy zwrócić uwagę na bardzo niewielki udział środków własnych przeznaczonych na ich utworzenie, co może świadczyć o niewielkich

możliwościach na tworzenie się nowych podmiotów bez wsparcia pochodzącego z zewnętrznych źródeł finansowania.

Tabela 1. Źródła finansów wykorzystanych na utworzenie badanych jednostek.

Źródło finansowania	NGO		PES		Ogółem	
	Liczebność	%	Liczebność	%	Liczebność	%
Budżet Państwa	12	12	10	15	22	13
Fundusz Pracy	1	1	2	3	3	2
Budżet samorządu terytorialnego	13	13	24	36	36	21
Narodowy Fundusz Zdrowia	1	1	0	0	1	1
Program Operacyjny Kapitał Ludzki	0	0	1	2	1	1
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	0	0	1	2	1	1
Usługi /świadczenia odpłatne	0	0	0	0	0	0
Składki Członkowskie	43	42	12	18	55	33
Fundator	22	22	5	8	27	16
PFRON	2	2	23	35	25	15
Środki własne	5	5	5	8	10	6
Inne	8	8	3	5	11	7
Nie wiem	5	5	1	2	6	4
Ogółem odpowiedzi	**112**	**110***	**87**	132*	**198**	**118***

* Wartości nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Kolejne pytanie dotyczyło źródeł finansowania bieżącej działalności i usług świadczonych przez instytucję. Środki samorządowe (48%) oraz dotacje z PFRON (35%) są głównym źródłem utrzymania badanych PES. W gorszej sytuacji są organizacje pozarządowe, które w niewielkim stopniu mogą liczyć na wsparcie samorządu terytorialnego (27%) i w jeszcze mniejszym PFRON (8%). Ich przedstawiciele często akcentują zbyt małe wsparcie ze strony samorządów lokalnych. Co trzecia badana organizacja wskazuje składki członkowskie jako źródło finansowania swojej działalności (30%). *„… jeśli chodzi o samo Stowarzyszenie, my*

nadal utrzymujemy się ze składek członków Stowarzyszenia. Chyba w ubiegłym roku były jakieś wpływy od sponsorów, prawda, od przedsiębiorców. Ale to są sprawy tylko takie, że my możemy utrzymać konto bankowe, że możemy na znaczki wydać pieniądze. To tyle".

W ocenie kondycji finansowej przedsiębiorstw ważny wydaje się udział środków własnych oraz środków uzyskanych z działalności gospodarczej, które przeznaczane są na działalność. Niestety, w przypadku badanych podmiotów jest on niewielki i wynosi 5% dla PES i 11% dla NGO, co może wskazywać, że bez pomocy finansowej badane podmioty ekonomii społecznej nie byłyby w stanie prowadzić swojej działalności.

Źródła finansowania organizacji przedstawia jeden z respondentów: *„Cztery główne źródła finansowania są u nas. Jedno największe chyba źródło to są granty i dotacje, drugie źródło to jest działalność odpłatna i gospodarcza, trzecie źródło to są darczyńcy indywidualni, osoby fizyczne, które wspierają nas swoimi środkami finansowymi w postaci darowizn finansowych i czwarte ostatnie źródło bardzo ważne dla nas, to jest po prostu sponsoring firm biznesowych".*

Wykres 5. Procentowy wskaźnik źródeł finansowych wykorzystanych na bieżącą działalność badanych jednostek. N=168

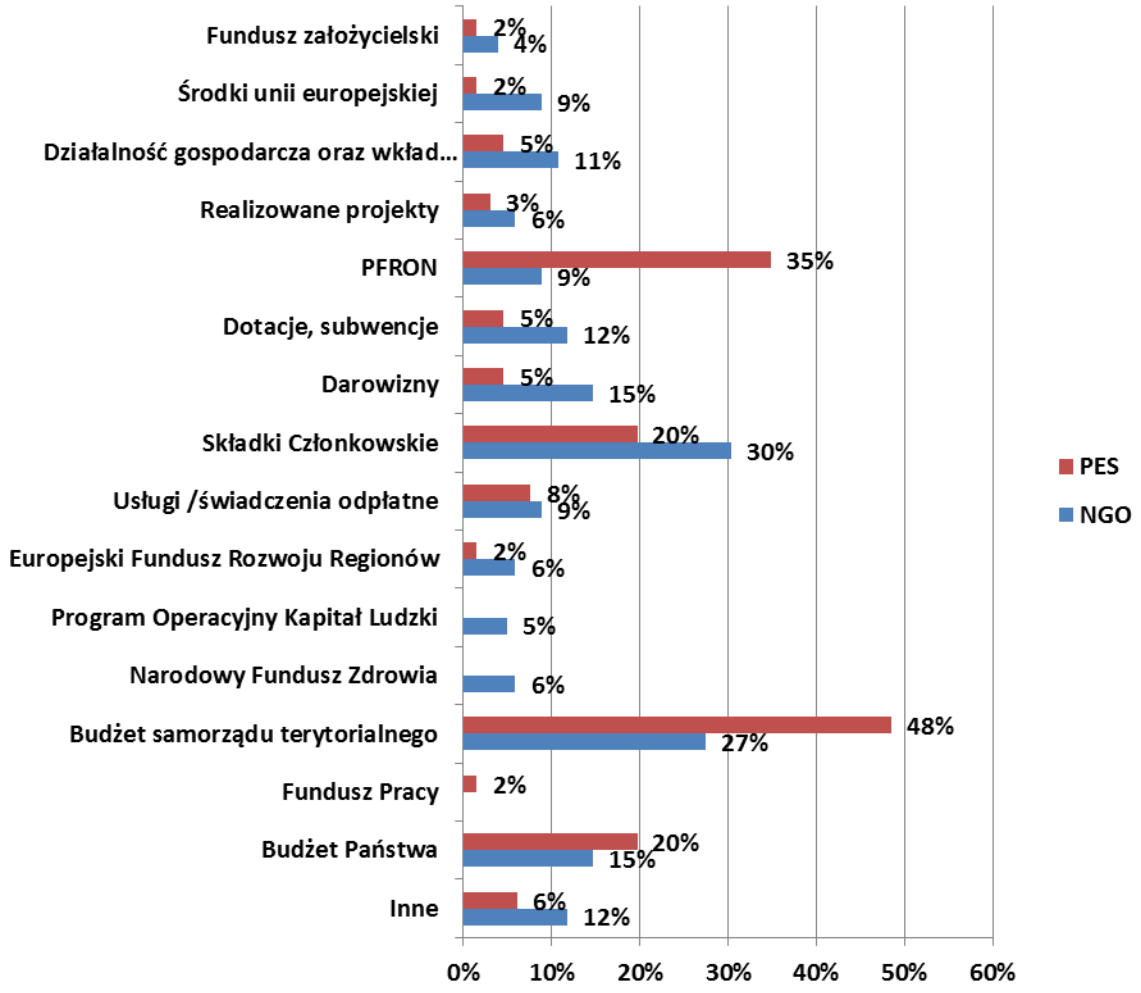

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Tabela 2. Źródła finansowania bieżącej działalności badanych jednostek.

Źródło finansowania	NGO		PES		Ogółem	
	Liczebność	%	Liczebność	%	Liczebność	%
Budżet samorządu terytorialnego	28	27	32	48	60	36
Składki Członkowskie	31	30	13	20	44	26
Budżet Państwa	15	15	13	20	28	17
Usługi /świadczenia odpłatne	9	9	5	8	14	8
Europejski Fundusz Rozwoju Regionów	6	6	1	2	7	4

Narodowy Fundusz Zdrowia	6	6	0	0	6	4
Program Operacyjny Kapitał Ludzki	5	5	0	0	5	3
Fundusz Pracy	0	-	1	2	1	1
PFRON	9	9	23	35	32	19
Darowizny	15	15	3	5	18	11
Dotacje, subwencje	12	12	3	5	15	9
Działalność gospodarcza oraz wkład własny	11	11	3	5	14	8
Środki unii europejskiej	9	9	1	2	10	6
Realizowane projekty	6	6	2	3	8	5
Fundusz założycielski	4	4	1	2	5	3
Inne	12	12	4	6	16	10
Nie wiem	3	3	2	3	5	3
Ogółem	**181**	**177***	**107**	**162***	**288**	**171***

*** Wartości nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Respondentów poproszono o ocenę ogólnej sytuacji w jakiej obecnie znajdują się ich jednostki. Blisko połowa przedstawicieli NGO określiła ją jako dobrą (49%), a co trzeci jako raczej dobrą (33%), czyli ponad 80% badanych jest zadowolona w większym lub mniejszym stopniu z prowadzonej działalności. Nieco bardziej sceptyczni w ocenie byli przedstawiciele PES. Więcej respondentów oceniło sytuację jako raczej dobrą (41%), niż dobrą (26%), co w ogólnej ocenie i tak daje 67% wyników pozytywnych.

Relatywnie, niezadowolonych z obecnej sytuacji jest 33% przedstawicieli PES i 18% NGO.

Wykres 6. Subiektywna ocena sytuacji badanych jednostek. N=168

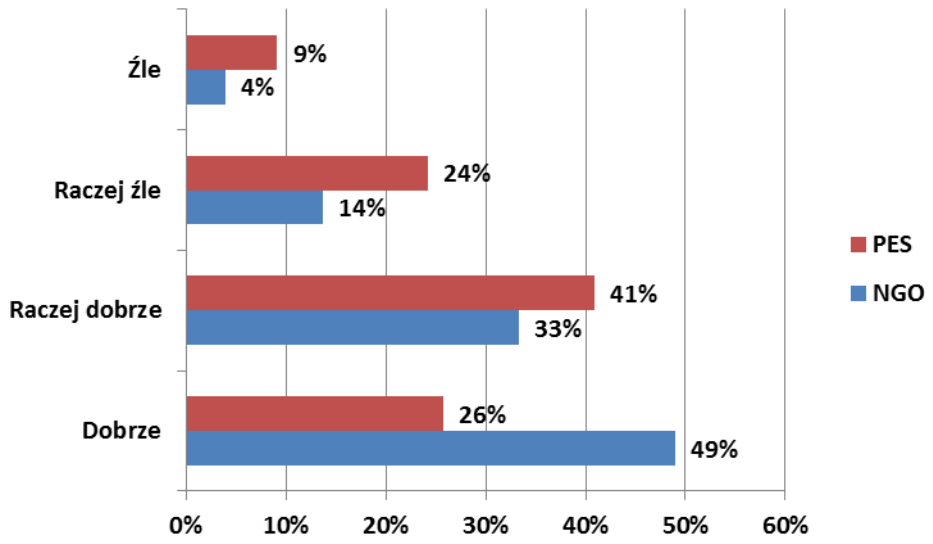

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Tabela 3. Subiektywna ocena sytuacji badanych jednostek.

	CIS	KIS	ZAZ	WTZ	Spółdzielnie Socjalne	Spółdzielnie Inwalidów	Ogółem
Dobrze	1	1	3	6	4	2	**17**
Raczej dobrze	1	5	1	12	6	2	**27**
Raczej źle		4	1	9	1	1	**16**
Źle				3		3	**6**
Ogółem	**2**	**10**	**5**	**30**	**11**	**8**	**66**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Sceptycyzm przedstawicieli PES tłumaczy porównanie bieżącej sytuacji do ostatnich 12 miesięcy. 36% z nich uważa, że sytuacja pogorszyła się, o czym mówi jeden z respondentów reprezentujących WTZ: " *Myślę, że takim ważnym czynnikiem naszego funkcjonowania są finanse i tutaj z każdym rokiem coraz trudniej, dlatego że ta podstawowa dotacja, którą otrzymujemy z PFRON-u jest taka sama od początku, jak ten warsztat istnieje".* Inaczej tę sytuację oceniają przedstawiciele NGO. Większość z nich twierdzi, że nic się nie zmieniło (63%), a zdaniem 22% sytuacja poprawiła się.

Wykres 7. Sytuacja badanych jednostek w porównaniu do ostatnich 12 miesięcy. N=168

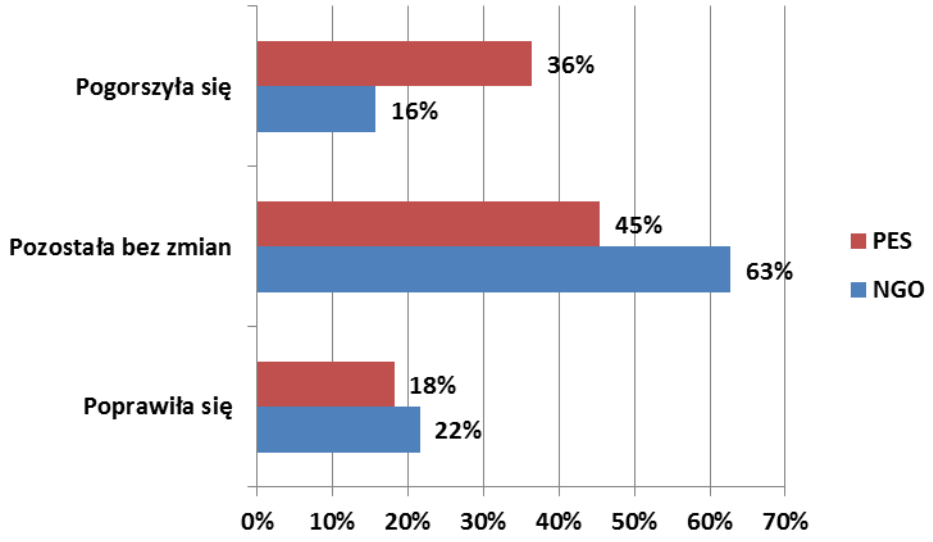

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Przedstawiciele PES również gorzej niż reprezentanci NGO oceniają kondycję jednostek w perspektywie kolejnych 12 miesięcy. Co czwarty z nich uważa, że sytuacja jeszcze się pogorszy. Niewiele ponad połowa badanych nie prognozuje żadnych zmian (55%), a co piąty ma nadzieję na poprawę kondycji (21%). Większymi optymistami są reprezentanci NGO. Co trzeci pozytywnie patrzy w przyszłość (28%). *„Od lat obserwujemy nasze Stowarzyszenie, działamy krótko, bo od 2008, czyli to jest cztery i pół roku, no z roku na rok nasza sytuacja się polepsza. Bo z roku na rok zwiększa się przepływ finansowy naszej organizacji, z roku na rok dochodzą nam nowe działania, z roku na rok powiększa się grupa beneficjentów, z roku na rok powiększa się liczba realizowanych projektów i z roku na rok powiększa się liczba osób zatrudnianych na podstawie umowy o pracę".*

Jednak nie wszystkie organizacje są tak optymistycznie nastawione na przyszłość:

„Sytuacja, ta finansowa, jest cały czas krucha i niepewna. Współpracujemy w poczuciu braku bezpieczeństwa ekonomicznego. I to jest stan, można powiedzieć, permanentny. Jest to bardzo stresujące, to przeszkadza myśleć odważnie o rozwoju własnym".

Wykres 8. Sytuacja badanych jednostek w najbliższych 12 miesiącach. N=168

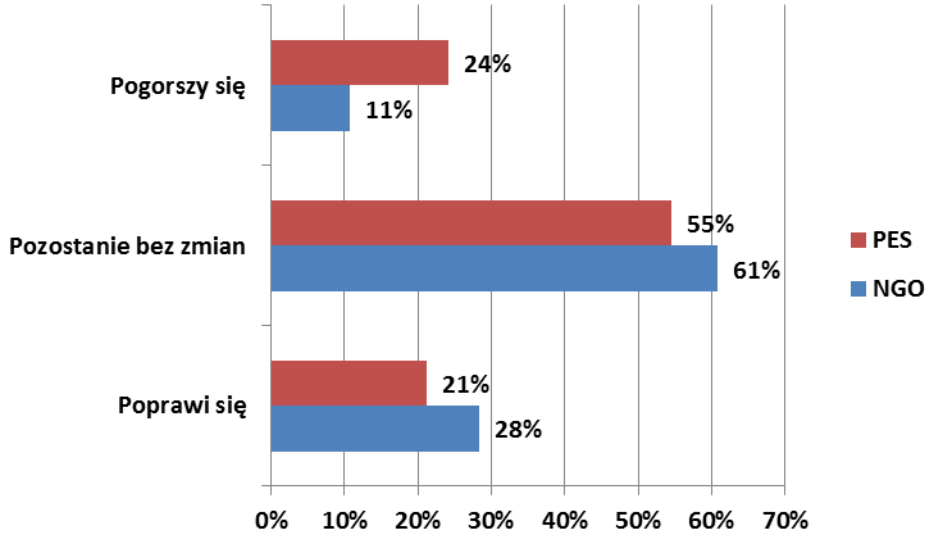

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Przyczynę złej kondycji większość respondentów upatruje w niewystarczających środkach na prowadzenie działalności oraz coraz większym kosztom utrzymania. Zwrócić należy uwagę na fakt, że najbardziej na obecną sytuację, szczególnie finansową, narzekają przedstawiciele PES, dotowanych głównie z budżetu samorządów terytorialnych lub PFRON. Specyfikę funkcjonowania oraz zarządzania tych podmiotów oddaje wypowiedź kierownika jednego z badanych WTZ: *„Generalnie to jest tak, że wskaźnik dofinansowania warsztatów terapii zajęciowej nie zmienił się bodajże od sześciu lat. Więc ta sama dotacja jest od sześciu lat. No to już można sobie policzyć w ciągu sześciu lat o ile wzrosły ceny energii, paliwa, chociażby takich rzeczy. Nie mówiąc już o wynagrodzeniach pracowników,*

gdzie są naprawdę na bardzo niskim poziomie… Tutaj potrzebne są bardzo duże zmiany, żeby warsztaty mogły przetrwać, bo one nie są w stanie zarabiać, bo ***my nie jesteśmy tutaj po to, żeby zarabiać pieniądze,*** *tylko świadczyć usługę pewną i na tą usługę musimy mieć środki. Ale tę stabilność daje to, że te środki w ogóle są, że ta kwota z PFRON-u jest przekazywana i że miasto nam te 10% zapewnia. Daje takie poczucie bezpieczeństwa, że w granicach tych skromnych środków mamy możliwość pracy, że my musimy się martwić o coś dodatkowego, a nie czy w ogóle przetrwamy".*

Inaczej swoją sytuację opisują przedstawiciele organizacji pozarządowych, które same muszą starać się o środki z różnych źródeł. *„Bo praca, jeśli chodzi o Stowarzyszenie, to głównie opiera się na pozyskiwaniu środków, to nam umożliwia naszą działalność…i tutaj jakby trudno mówić o jakiejś stabilizacji, bo działania projektowe są, są fajne, ale w którymś momencie ten projekt się kończy i pewne działania się kończą, a też kończy się w związku z tym finansowanie. Trudno jest mówić o stabilizacji".*

Jednakże, podsumowując uzyskane dane ilościowe, według subiektywnej opinii respondentów organizacje pozarządowe znacznie lepiej oceniają swoją sytuację niż pozostałe podmioty biorące udział w badaniu i lepiej też rokują na przyszłość.

Wykres 9. Czynniki wpływające na sytuację badanych jednostek. N=168

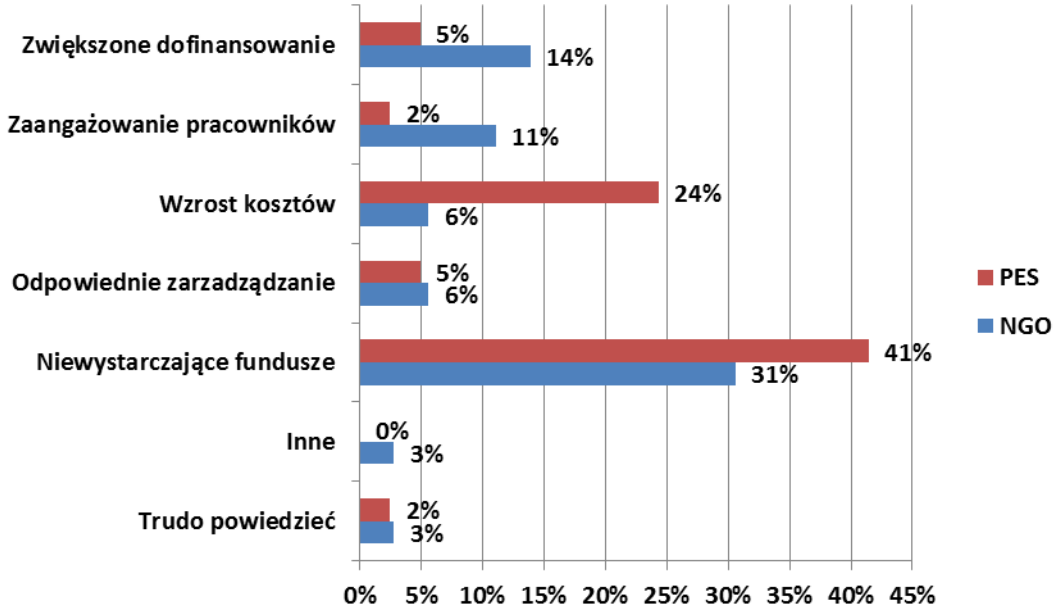

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

O kondycji badanych przedsiębiorstw może świadczyć ich stosunek do różnych form wsparcia finansowego. Blisko ¾ badanych przyznało, że chętnie skorzystaliby z bezzwrotnych dotacji, a prawie połowa zdecydowałaby się na zaciągnięcie pożyczek zwrotnych. Z obydwu form chętniej skorzystaliby przedstawiciele NGO niż PES (wykres poniżej). Większym zainteresowaniem cieszą się jednak dotacje bezzwrotne. Respondenci są niechętnie nastawieni do ponoszenia ryzyka finansowego poprzez zaciąganie pożyczek: "Pożyczki mają to do tego, że trzeba je kiedyś spłacić. Żeby ją spłacić, trzeba mieć, z czego". Przedstawiciele niektórych podmiotów zwracali także uwagę na brak możliwości prawnych, pozwalających na korzystanie z tego rodzaju wsparcia lub nie dysponują odpowiednią wiedzą: „My jako warsztat, nie wiemy, jak to jest od strony prawnej, czy my w ogóle możemy korzystać z tego typu rzeczy, obawiam się, że chyba niekoniecznie", „Nie korzystamy i raczej chyba nie możemy korzystać, do końca, nie

jestem pewna, ale tak mi się wydaje, bo jako organizacje pozarządowe, chyba też bardzo nie ma możliwości, żeby zasięgać jakichś takich tych pożyczek a w statucie stowarzyszenia jest zapis właśnie mówiący o tym, że stowarzyszenie nie może zaciągać żadnych pożyczek i zobowiązań". Wśród uczestników badań znalazła się jednak grupa osób, które w pożyczkach oraz innych formach instrumentów zwrotnych szansę dla płynności finansowej prowadzonej przez siebie działalności w ramach PES. *„My mamy mikropożyczkę w Banku Ochrony Środowiska, w którym mamy konto i sporo nas to kosztowało. I bank robił, że tak powiem, szczególną łaskę chyba, bo tak generalnie rzecz biorąc, spółdzielnie socjalne i organizacje pozarządowe nie są klientem dla banków. Nie udzielają kredytów. Więc mikropożyczki na dobrych, na jakichś preferencyjnych warunkach są bardzo potrzebne, bo jednym z głównych problemów dla przedsiębiorczości społecznej, to jest właśnie brak środków finansowania, brak środków inwestycyjnych, obrotowych*". Część organizacji realizujących projekty unijne zmuszona była do zaciągania pożyczek do czasu refundowania włożonych w realizację projektu nakładów finansowych. Rozmówcy, którzy mieli tego rodzaju doświadczenia wskazują na fakt, iż jest to dla nich jedyna możliwość realizowania projektu.

„No braliśmy pożyczki niestety …Jesteśmy na to zmuszeni jeśli jest taki projekt, który wymaga na przykład finansowania, bo jest refundacja, no to nie mamy za bardzo wyjścia. Zależy oczywiście jakie to są koszty, jakiego rzędu to są sumy. Natomiast no wiadomo, że nie mamy takich zapasów własnych, żeby sfinansować stu tysięczny projekt i czekać aż nam oddadzą".

Rozmówcy zwracali również uwagę na niski poziom informacji dotyczących możliwości otrzymania wsparcia w ramach prowadzonej przez siebie działalności.

Wykres 10. Zainteresowanie respondentów różnymi formami wsparcia finansowego. N=168

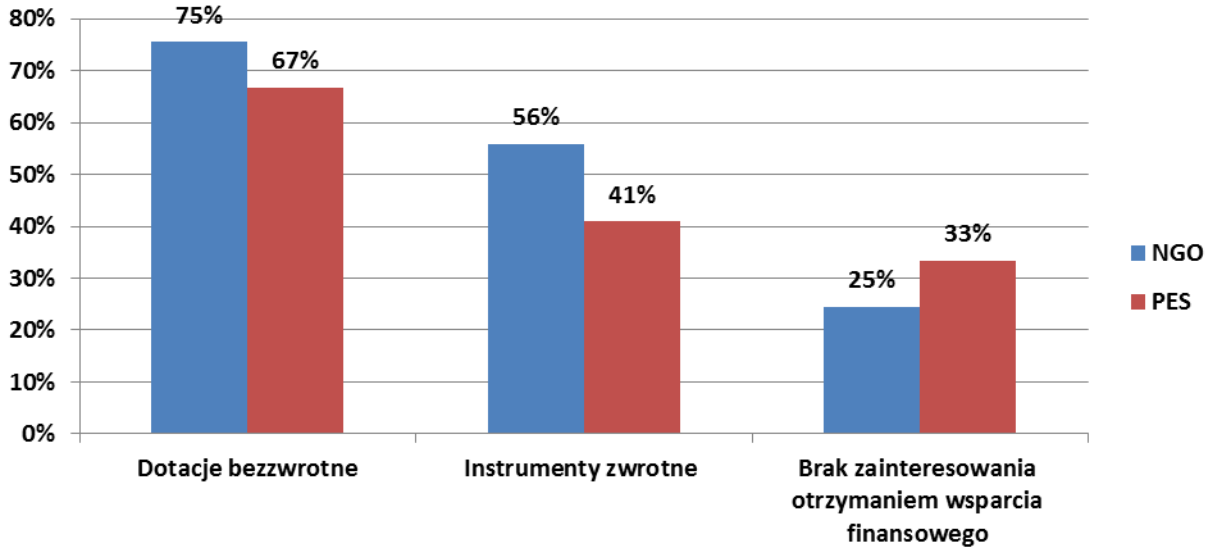

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Według definicji EMES, jednym z ważniejszych kryteriów ekonomicznych, które powinny spełniać przedsiębiorstwa społeczne jest zatrudnianie płatnych pracowników. Zgodnie z założeniami metodologicznymi badania wszystkie organizacje zatrudniają pracowników. Jest ich łącznie 1783, w tym 1358 kobiet i 415 mężczyzn. Na 66 badanych PES zatrudnienie deklaruje 54 jednostek, w których pracuje 620 kobiet i 282 mężczyzn, co daje razem liczbę 902 pracowników.

Tabela 4. Struktura zatrudnienia w badanych jednostkach ze względu na zmienną płeć. N=168

Zatrudnieni	PES		NGO		Ogółem	
	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
Kobiety	620	69%	1358	77%	**1978**	**74%**
Mężczyźni	282	31%	415	23%	**697**	**26%**
Ogółem	**902**	**100%**	**1773**	**100%**	**2675**	**100%**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Pogłębiona analiza danych wskazuje, że w większości badanych organizacji pracownicy zatrudniani na umowy cywilno-prawne oraz w ramach realizowanych przez NGO projektów („*Organizacja zatrudnia pracowników głównie na umowę zlecenia, czyli są to pracownicy, dla których jest to dodatkowa praca. I jest w tym momencie zatrudnionych 7 osób na umowę o pracę, ale są to umowy cząstkowe, na 1/4 etatu*"). Jeśli chodzi o PES, to sytuacja przedstawia się lepiej z uwagi na liczbę osób zatrudnionych na umowę o pracę.

Strukturę zatrudnienia ze względu na zmienną: płeć, staż pracy, wiek pracowników oraz wykształcenie przedstawiają wykresy zamieszczone poniżej.

Wykres 11. Procentowy wskaźnik zatrudnienia w badanych jednostkach ze względu na płeć. N=2675

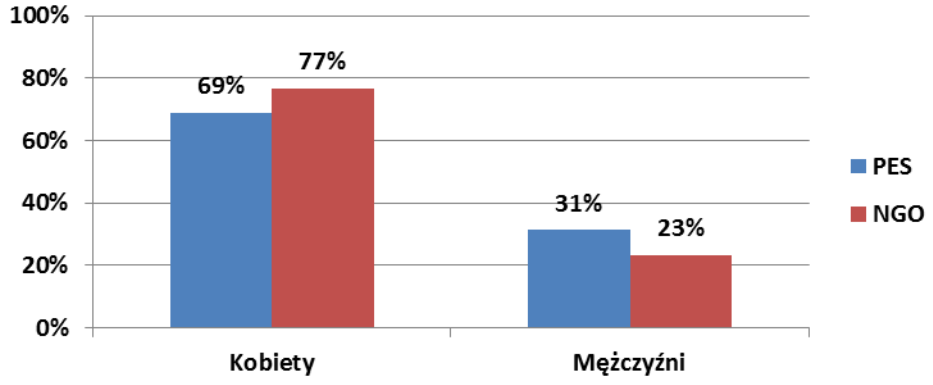

Wykres 12. Procentowy wskaźnik badanych jednostek ze względu na liczbę zatrudnionych pracowników. N=154

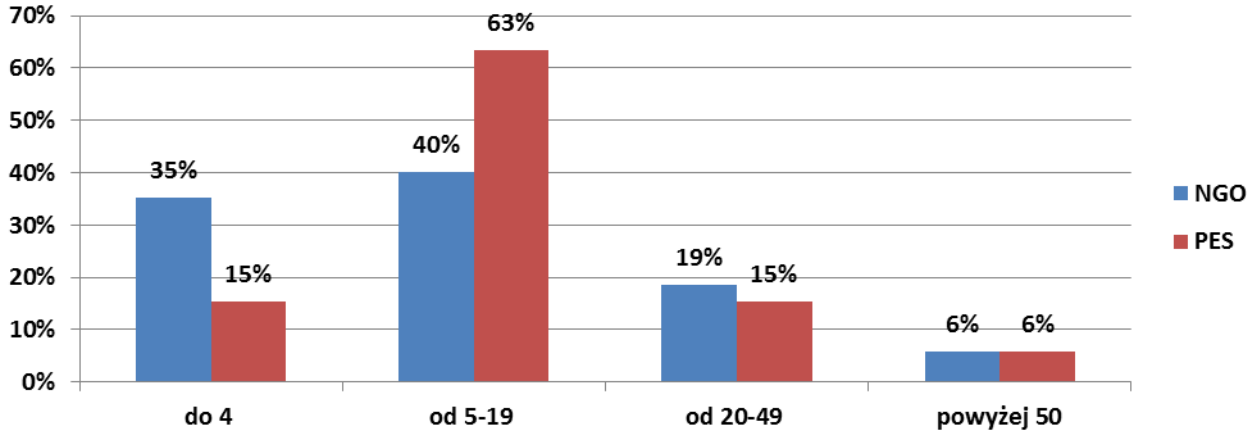

Wykres 13. Procentowy wskaźnik zatrudnienia w badanych jednostkach ze względu na wiek. N=2675

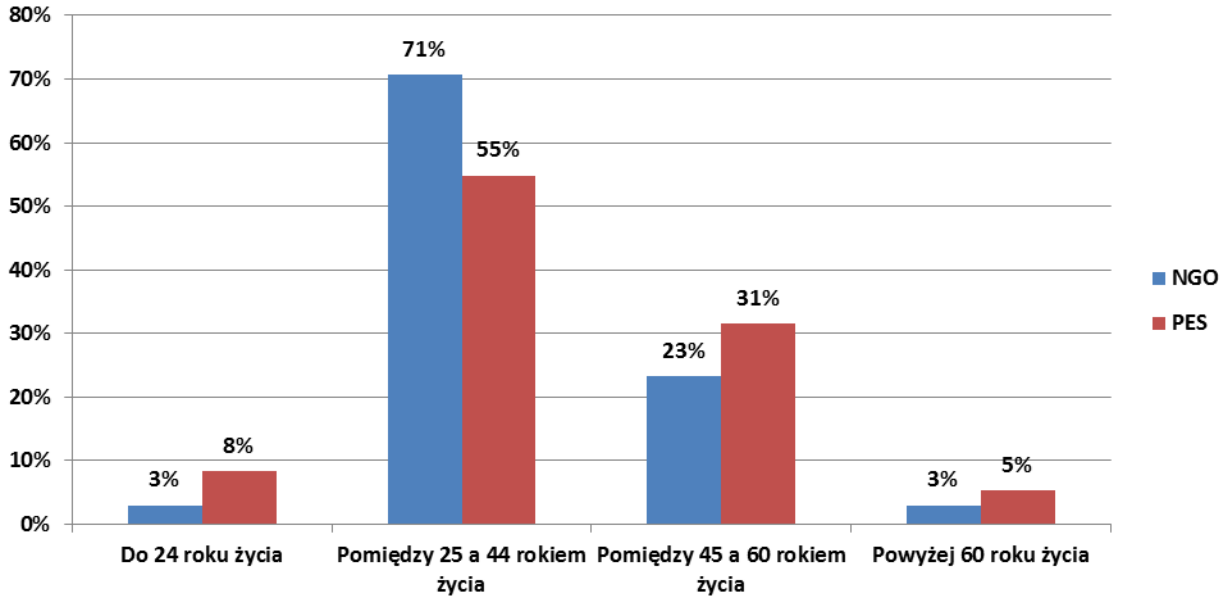

Wykres 14. Procentowy wskaźnik zatrudnienia w badanych jednostkach ze względu na wykształcenie. N=2675

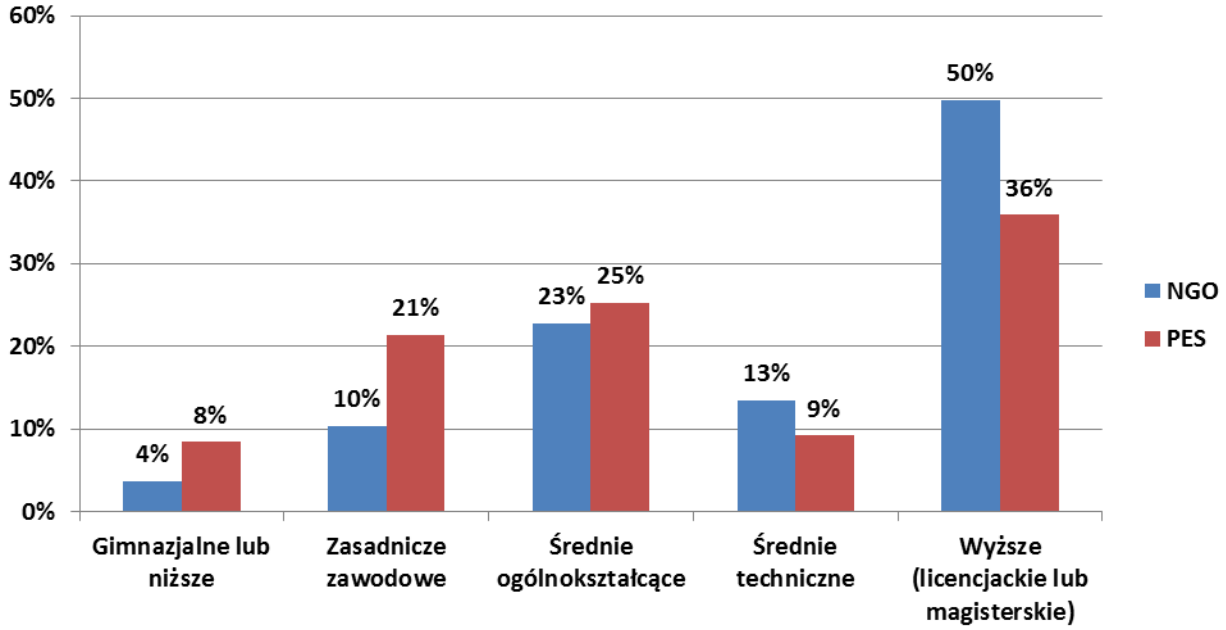

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Dość istotnym wskaźnikiem w ocenie potencjału badanych jednostek jest liczba zatrudnionych osób niepełnosprawnych. Jak wynika z analizy danych tylko 40 ze wszystkich biorących udział w badaniu organizacji pozarządowych zatrudnia osoby niepełnosprawne (39%). Ogólna liczba pracowników z orzeczonym stopniem niepełnosprawności jest niewielka i wynosi 48 osób. Najczęściej zatrudniane są osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności (upośledzenie narządów ruchu). Organizacje zatrudniają przeważnie do 4 pracowników niepełnosprawnych.

Znacznie lepiej przedstawia się sytuacja w PES, które w 28 jednostkach (42%) zatrudniają 279 osób niepełnosprawnych w większości ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Większość badanych podmiotów należących do tego zbioru z założenia kieruje swą działalność do osób niepełnosprawnych.

Tabela 5. Liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych w badanych jednostkach.

	Znaczny		**Umiarkowany**		**Lekki**		**Razem**	
	Liczba jednostek	**Liczba osób**	**Liczba jednostek**	**Liczba osób**	**Liczba jednostek**	**Liczba osób**	**Liczba jednostek**	**Liczba osób**
NGO	7	15	22	22	11	11	**40**	**48**
PES	7	103	14	140	7	36	**28**	**279**
Ogółem	**14**	**118**	**36**	**162**	**18**	**47**	**68**	**327**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Wykres 15. Procentowy wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w badanych jednostkach ze względu na stopień niepełnosprawności. N = 327

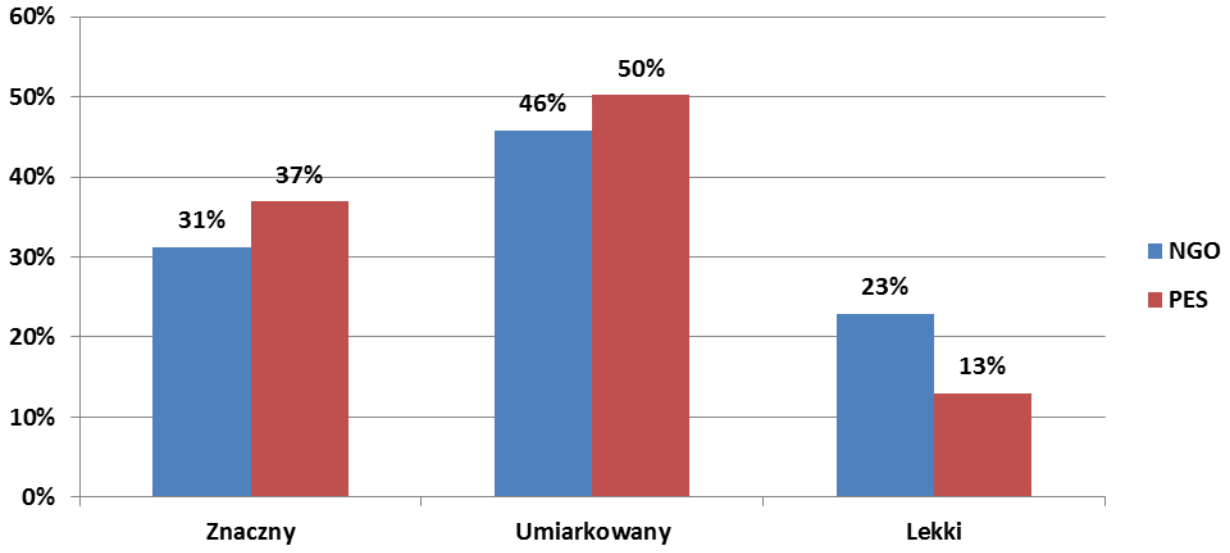

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

W ocenie potencjału sektora ekonomii społecznej kluczowe znaczenie ma rodzaj wytwarzanych produktów i oferowanych usług. Jak wynika z analizy danych zarówno NGO jak i PES prowadzą bardzo podobną działalność nastawioną głównie na świadczenie usług. Badane przedsiębiorstwa zajmują się w przeważającej mierze doradztwem, organizowaniem szkoleń, konferencji i wizyt studyjnych, które są domeną NGO. PES w większym stopniu świadczy usługi opiekuńcze, terapeutyczne oraz związane z rehabilitacją osób niepełnosprawnych. Większość badanych nie przewiduje zmiany czy rozszerzenia profilu prowadzonej działalności, które według nich uzależnione jest wyłącznie od przyznawanych środków zewnętrznych. Odzwierciedla to wypowiedź jednego z kierowników ZAZ zapytanego o możliwości rozszerzenia działalności: *„Ja powiem tak: z chęcią bym to zrobiła, u nas Regionalny Ośrodek Polityki nie ma na to pieniędzy, żeby stworzyć nam nawet kolejne miejsca pracy dla osób niepełnosprawnych, prawda*?".

Wykres 16. Rodzaje wytwarzanych produktów oraz oferowanych usług przez badane jednostki. N = 168

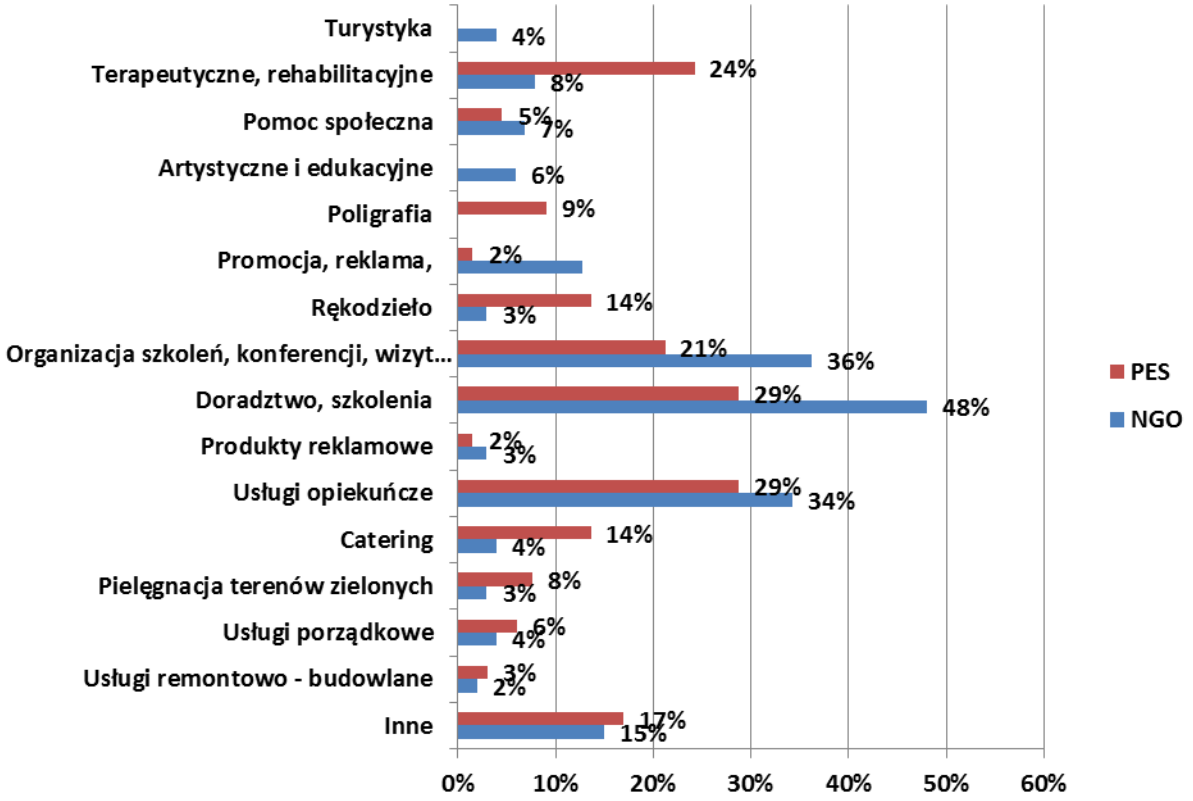

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Sektor ekonomii społecznej nie może rozwijać się bez współpracy z instytucjami administracji publicznej. Partnerstwo międzysektorowe może być instrumentem dynamizującym działania w wielu obszarach. Rolę partnerstwa, szczególnie na poziomie lokalnym, docenia zdecydowana większość respondentów: *„Współpracujemy z Urzędem Miasta, z Urzędem Gminy. Pracuję także z Urzędem Pracy, współpracuję akurat z parczewskim tutaj. Pracuję z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, no i ze wszystkimi w tej chwili, na terenie powiatu GOPS-ami, Gminnymi Ośrodkami Pomocy Społecznej"*. *„Mamy bardzo dobre stosunki z gminą, współpraca układa nam się w zasadzie bardzo dobrze. Staraliśmy się jakoś zaistnieć na tym rynku i tak nam się udało w ostatnim czasie".*

Należy zwrócić uwagę, że zdecydowana większość rozmówców pozytywnie ocenia dotychczasową współpracę z samorządem przede wszystkim ze względu na otrzymywaną pomoc na dofinansowanie działalności oraz w formie udostępnianiu lokalu oraz sprzętu, niezbędnego do ich funkcjonowania: *„Właśnie dostaliśmy od pani burmistrz pomieszczenia nowe. No, ile pani burmistrz może, tyle nam pomaga. Tak samo i pan starosta. Ten budynek mamy od pana starosty. No, ile mogą tyle nam pomagają*". Bardzo ważnym aspektem współpracy międzysektorowej jest możliwość pozyskiwania zleceń, bez których często podmioty nie miałyby szans na utrzymanie się na rynku pracy. *„Z Urzędem Miasta współpracujemy i ze Starostwem odnośnie świadczenia usług cateringowych. Bardzo dobrze oceniam współpracę z Urzędem Miasta i ze Starostwem".*

Przedstawione przykłady mogą świadczyć o przychylności władz samorządowych i administracji publicznej dla obszaru ekonomii społecznej, które powinny zachęcać do jego rozwoju. By tak się działo potrzebna jest sprawna koordynacja działań i zaangażowanie osób, zarówno tworzących, jak i wspierających sektor ekonomii społecznej. Z wypowiedzi respondentów wynika, że większość podmiotów ekonomii społecznej nie posiada ani opracowanej strategii marketingowej, ani menadżerów, którzy profesjonalnie zarządzaliby przedsiębiorstwem. Powyższa sytuacja sprawia, że oferta podmiotów jest niedostosowana do potrzeb lokalnego rynku pracy, a prowadzona działalność ma charakter intuicyjny i tymczasowy. Potwierdza to wypowiedź jednego z respondentów dotycząca sztandarowego podmiotu ekonomii społecznej jakim jest spółdzielnia socjalna: *„Bo te osoby, które chcą założyć spółdzielnię socjalną i są z tej grupy, którym akurat przysługuje prawo do tego, żeby tą spółdzielnię socjalną założyć, to ja powiem tak, że ich szanse samodzielnie oceniam na dość niskie, bo to jest przede wszystkim związane z tak zwanym słomianym zapałem. One by chciały, ale brakuje im cierpliwości, żeby po prostu to kontynuować na tyle długo, że to przyniosłoby jakieś efekty".*

Wykres 17. Współpraca badanych jednostek z innymi podmiotami. N=168

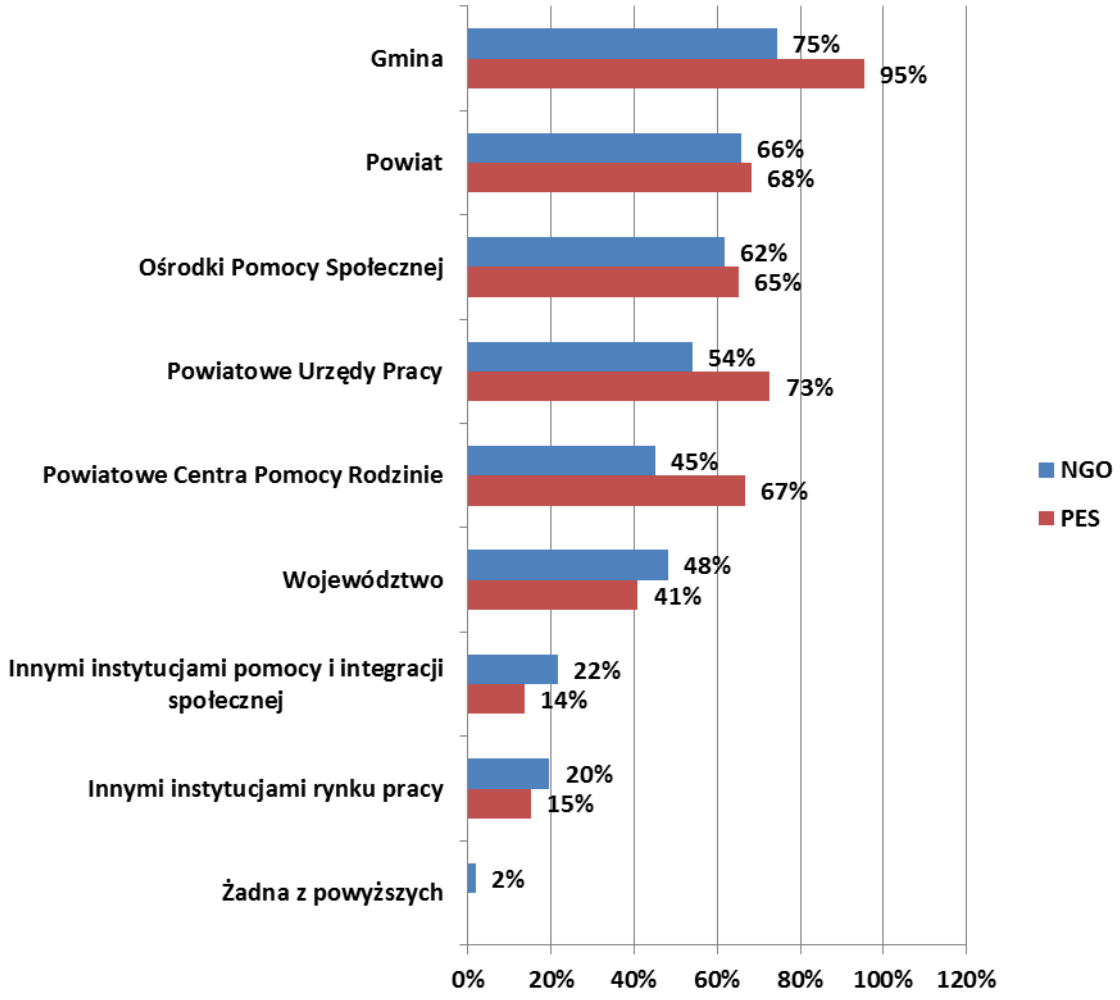

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Respondentów zapytano o czynniki, które mogłyby im pomóc w lepszym funkcjonowaniu na rynku usług. Pytanie to wskazuje również na trudności z jakimi się borykają. Większości respondentów najbardziej potrzebne jest wsparcie finansowe. Dotyczy to przede wszystkim organizacji pozarządowych, które w dużo mniejszym stopniu korzystają ze środków zewnętrznych pochodzących np. z budżetu samorządu czy dotacji PFRON, niż pozostałe podmioty. Większość z nich uzależnia swoje funkcjonowanie od dostępności środków unijnych, co może prowadzić do pewnego rodzaju uzależnienia oraz tymczasowości i nietrwałości działań.

Opinię tę potwierdza wypowiedź jednego z rozmówców, przedstawiciela OWES: *„..tak naprawdę dużo tych podmiotów ekonomii społecznej powstało w wyniku realizacji projektów. Będzie ciężko im się teraz utrzymać, po zakończonym finansowaniu, jeżeli faktycznie te środki się zmniejszą. Mogą się nawet wykruszać, te które powstały mogą po prostu upaść*".

Poważną przeszkodą, utrudniającą funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej jest ogromna konkurencja na otwartym rynku skutkująca trudnościami w pozyskiwaniu zleceń. Zdaniem jednego z przedstawicieli ZAZ, gdyby instytucje oraz firmy działające na terenie województwa lubelskiego stosowały w zamówieniach publicznych klauzule społeczne, ogromnie zwiększyłoby to szanse w przetargach: *„My jesteśmy w sytuacji takiej, że w związku z tym, że nie są respektowane przez instytucje ogłaszające przetargi klauzule społeczne, my startujemy w przetargu jako normalna instytucja rynkowa. Nikt nie patrzy na to, że mamy tą działalność prospołeczną, że zatrudniamy osoby, których nikt inny nie chce zatrudniać*". Respondenci zwracają uwagę na problem z związany z rotacją pracowników (uczestników) i przechodzeniem ich na otwarty rynek pracy. Ma to związek nie tylko z ogólną sytuacją na rynku pracy, ale również ze świadomością społeczną i pewnego rodzaju stygmatyzacją obszaru ekonomii społecznej poprzez utożsamianie jej z pomocą społeczną i wykluczeniem społecznym. Wiąże się to z powszechnym brakiem wiedzy na ten temat, nawet wśród jej przedstawicieli, o czym świadczy wypowiedź jednego z nich: *„O tej ekonomii społecznej bardzo dużo się słyszy, bardzo dużo się mówi, ale jeżeli chodzi o takie konkretne działania, trudno jakby mi wskazać. Nie do końca o tej ekonomii społecznej mogę wypowiadać się, bo nie wiem co to jest ta ekonomia społeczna".*

Obowiązujące regulacje prawne oraz brak jednoznacznej definicji określającej podmiot ekonomii społecznej (przedsiębiorstwo społeczne) również nie sprzyjają prowadzonej działalności i wprowadzają pewnego rodzaju chaos w tym sektorze.

Wykres 18. Czynniki, które mogłyby pomóc w lepszym funkcjonowaniu badanych jednostek na rynku usług. N=150

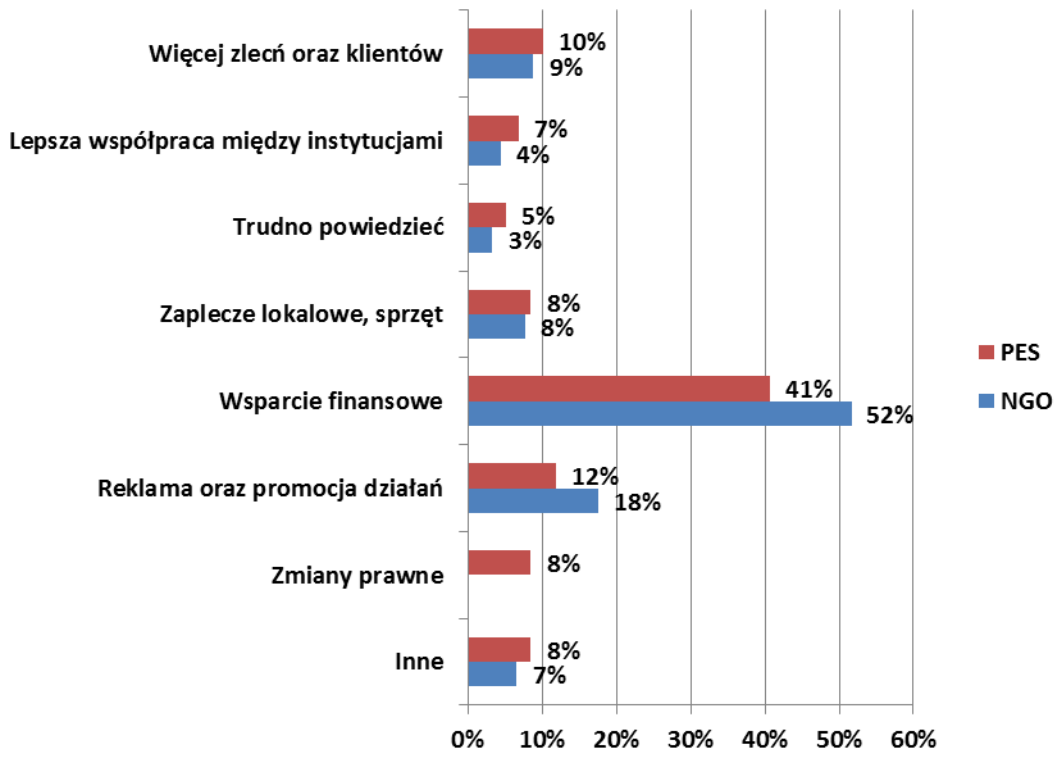

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu z badań przeprowadzonych na zlecenie ROPS przez BD Center pt. „Diagnoza sektora podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubelskim".

Podsumowanie:

1. ***Większość istniejących podmiotów ekonomii społecznej znajduje się w trudnej sytuacji finansowej, a ich funkcjonowanie uzależnione jest głównie od środków publicznych oraz dotacji z EFS.***
2. ***Gros badanych pomiotów nie jest przygotowana na ponoszenie ryzyka ekonomicznego i realizuje wyłącznie cele społeczne.***
3. ***Większość PES nie kieruje się przemyślaną i zaplanowaną strategią działania, a ich funkcjonowanie uzależnione jest wyłącznie od zadań projektowych.***

4. ***Oferta produktów i usług jest niedostosowanie do potrzeb lokalnego rynku pracy.***
5. ***Brakuje mocnych liderów i menadżerów przedsiębiorczości społecznej.***
6. ***Osoby zarządzające mają niewielką wiedzę w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem.***
7. ***Brak atrakcyjnych instrumentów finansowych oraz nie stosowanie klauzul społecznych utrudnia lub wręcz uniemożliwia prowadzenie działalności gospodarczej.***
8. ***Brak jednolitych aktów prawnych stanowi czynnik hamujący przedsiębiorczość społeczną.***
9. ***Niska świadomość społeczna i brak wiedzy na temat ekonomii społecznej wpływa na utrwalanie negatywnych stereotypów.***
10. ***Brakuje skoordynowanych działań wspierających sektor ekonomii społecznej w regionie.***

Opracowała: Agata Kozłowska
Obserwatorium Integracji Społecznej
Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie

Spis tabel i wykresów:

Tabela 1. *Źródła finansów wykorzystanych na utworzenie badanych jednostek.* *9*

Tabela 2. *Źródła finansowania bieżącej działalności badanych jednostek.* *11*

Tabela 3. *Subiektywna ocena sytuacji badanych jednostek.* *13*

Tabela 4. *Struktura zatrudnienia w badanych jednostkach ze względu na zmienną płeć.* *19*

Tabela 5. *Liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych w badanych jednostkach.* *22*

Wykres 1. *Procentowy udział jednostek biorących udział w badaniu.* *5*

Wykres 2. *Procentowy udział badanych jednostek ze względu na okres funkcjonowania.* *6*

Wykres 3. *Średni okres funkcjonowania badanych jednostek w latach.* *7*

Wykres 4. *Procentowy wskaźnik źródeł finansowych wykorzystanych na utworzenie badanych jednostek.* *8*

Wykres 5. *Procentowy wskaźnik źródeł finansowych wykorzystanych na bieżącą działalność badanych jednostek.* *11*

Wykres 6. *Subiektywna ocena sytuacji badanych jednostek.* *13*

Wykres 7. *Sytuacja badanych jednostek w porównaniu do ostatnich 12 miesięcy.* *14*

Wykres 8. *Sytuacja badanych jednostek w najbliższych 12 miesiącach.* *15*

Wykres 9. *Czynniki wpływające na sytuację badanych jednostek.* *17*

Wykres 10. *Zainteresowanie respondentów różnymi formami wsparcia finansowego.* *19*

Wykres 11. *Procentowy wskaźnik zatrudnienia w badanych jednostkach ze względu na płeć.* *20*

Wykres 12. *Procentowy wskaźnik badanych jednostek ze względu na liczbę zatrudnionych pracowników.* *20*

Wykres 13. *Procentowy wskaźnik zatrudnienia w badanych jednostkach ze względu na wiek.* *21*

Wykres 14. *Procentowy wskaźnik zatrudnienia w badanych jednostkach ze względu na wykształcenie.* *21*

Wykres 15. *Procentowy wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w badanych jednostkach ze względu na stopień niepełnosprawności.* *23*

Wykres 16. *Rodzaje wytwarzanych produktów oraz oferowanych usług przez badane jednostki.* *24*

Wykres 17. *Współpraca badanych jednostek z innymi podmiotami.* *26*

Wykres 18. *Czynniki, które mogłyby pomóc w lepszym funkcjonowaniu badanych jednostek na rynku usług.* *28*